

Milton Friedman

– briljant och tondöv

ANDREAS VEDUNG

Jennifer Burns biografi om Milton Friedman ger inblick i en känd ekonoms tankevärld. Med några grundmodeller i huvudet – kvantitetsteori, pristeori, rationella val – och med envishet förändrade Friedman den keynesianska ekonomkårens konsensus.

Milton Friedman föddes 1912 i New Jersey. När han började på Rutgers universitet 1929 ville han bli aktuarie. Men 1930-talets depression ändrade hans tankar. Han skulle syssla med större frågor: Vad orsakar arbetslöshet och inflation, hur fungerar marknader, hur bestäms ett pris och vilka risker finns vid beskattning och reglering?

Friedman skrev sin doktorsavhandling vid Columbia University. Där använde han inkomstdata från National Bureau of Economic Research och bestämde sig för att analysera skillnader i inkomster mellan olika yrkesgrupper. Han noterade att läkare tjänade 32 procent mer än tandläkare. Efter att ha justerat för läkarnas längre utbildning (och därmed kortare yrkesliv) kom han fram till att läkarna endast borde tjäna 17 procent mer i lön. Varför fick läkare mer betalt än tandläkare? För Friedman låg förklaringen i den licens som alla läkare måste ha av American Medical Association (AMA) för att bedriva sitt yrke. AMA var en kartell med makt att driva upp läkarlönerna.

Friedmans doktorsavhandling visar samtidigt på begränsningen av hans ekonomiska analys. Visst går det att tänka sig läkare utan licenser, men får man då inte också vara beredd på kvacksalvare? I demokratiska samhällen hjälper licenser medborgare att hantera

komplexa informationssituationer. För Friedman existerande emellertid inte denna dimension.

Efter studierna kom Friedman till University of Chicago 1933. Det var Chicago som skulle bli hans utkikspost. Han tjänstgjorde vid Chicago i över 30 år och var tongivande i framväxten av *Chicago-skolan* som skulle fostra en imponerande mängd nobelpristagare: George Stigler, James Buchanan, Harry Markowitz, Merton Miller, Ronald Coase, Gary Becker, George Lucas, Eugene Fama och Richard Thaler.

Vid Chicago undervisade Friedman i mikroekonomi. Kursen var fruktad av studenterna. Gary Becker tog kursen och ställde en fråga som inte gillades av Friedman. Friedman svarade med ett ironiskt svar. Becker ansåg senare att Friedmans mikroteori var en av de bästa kurserna han läst. Vid Chicago skulle studenter som inte förstod mikroteori sällas bort. Friedmans uppläxande av Becker och den fruktan som studenter kände inför mikroteori visar på ett olämpligt karaktärsdrag hos Friedman. Alla som undervisar vet att frågor ska uppmuntras. Friedman var övertygad om att ha och få rätt.

Vid Chicago kallades inte kursen mikroekonomi utan *pristeori*. Genom att undervisa i *pristeori* i stället för *mikroekonomi* ville Friedman poängtera att priser var informationssignaler till ekonomins aktörer. Många priser utgjorde ett system av priser. Detta system av priser skulle man inte påverka med skatter och regleringar.

Friedman är mest känd för sitt arbete tillsammans med Anna Schwartz om pengar och penningpolitik. I boken *A Monetary History of the United States, 1867–1960* argumenterade de för att FED:s penningpolitik under 1930-talet hade skapat *the Great Depression*. Genom att höja styrräntan hade den amerikanska centralbanken nämligen bidragit till ökade räntekostnader och lån som kräv-

RECENSION

Jennifer Burns:
Milton Friedman, The Last Conservative, Farrar, Straus And Giroux, 2023, 592 sidor, 978-0-374-60114-0.

Andreas Vedung är ekonom och arbetar med betaltjänster.

des tillbaka, vilket spädde på uttagsanstörmsstormningarna och konkurserna.

Eftersom man inte kunde lita på FED borde penningpolitiken, menade Friedman och Schwartz, ersättas med en enkel regel som ökade penningmängden med en takt som gav en förväntad inflation. Deras rekommendation är svårt att implementera då det är svårt att definiera vad som är penningmängden. Trots svårigheterna med regelbaserad penningpolitik anstränger sig centralbanker numera att vara transparenta och har ofta uttalade inflationsmål.

Friedman var inte ensam om att utveckla nationalekonomisk teoribildning. Vid Cambridge upplevde John Maynard Keynes (1883–1946) sitt livs storhetstid. Keynes var slagfärdig och skrev med brio.

År 1936 publicerade Keynes *The General Theory of Employment, Interest and Money*. I boken lanserade Keynes idéer som skulle irritera Friedman:

- Föreställningen att hushåll konsumerar en allt lägre andel av sina inkomster ju högre inkomster de tjänar (konsumtionsfunktionen).
- Hur privatekonomiskt sparande blir negativt på aggregerad nivå då efterfrågan minskar (sparparadoxen).
- Att det inte går att påverka konsumtion eller investeringar med penningpolitik (likviditetsfällan).
- Att det är rätt att balansera ekonomin.

De keynesianska idéerna fångade nationalekonomernas intresse och under decennier var det självklart att staten skulle stabilisera konjunkturcykler.

För Friedman var emellertid Keynes konsumtionsfunktion utmanande. Problemet var att det var osexigt för en akademisk ekonom att forska kring hushållsekonomi. Inom den nationalekonomiska kåren skulle en riktig karl ägna sig åt statsutgifter och skatteinkomster. Hushållsekonomi – det kunde kvinnliga ekonomer ägna sig åt.

Jordmänen för Friedmans permanenta inkomsthypotes var konversation med Rose Friedman, Dorothy Brady och Margaret Reid. Reid hade fått sin PhD vid Chicago 1931 genom att analysera hur farmare valde att konsumera och spara efter första världskriget. Brady hade skrivit sin uppsats om *windfall* (tillfälliga) inkomster och sparande. Rose, Brady och Reid var vänner och under besök hos Friedmans diskuterades det. Friedman lyssnade och lärde. Det blev fröet till den permanenta inkomsthypotesen. Hypotesen säger att inkomster som upplevs som övergående, transitoriska, sparas, medan inkomster som upplevs som permanenta konsumeras. Kärnan i den permanenta inkomsthypotesen är att Keynes konsumtionsfunktion inte stämmer. Hushåll kommer visst att konsumera sparande. De måste bara bli övertygade om att inkomsterna inte är tillfälliga.

När Vietnamkriget (1957–75) rasade kallades ungdomar till värnplikt. När kriget krävde fler amerikaners liv började även ungdomar inskrivna vid universitet att omfattas av plikten. Dessa tvingades sluta studierna för att omfattas av flera års militärtjänst.

Friedman gav sig in i debatten. Visst, menade han, fick de värnpliktiga ersättning av staten när de tjänade sitt land, men inkomsterna kunde inte väga upp för de förluster av inkomster som ungdomarna tvingades avsäga sig från. USA:s pliktverk menade att kostnaden var ca USD fem miljarder, men med ett alternativkostnadsresonemang låg kostnaden på USD 18 miljarder. I stället för värnplikt ville Friedman se en yrkesarmé. Hans strikt ekonomiska argumentering för en yrkesarmé visar på hans brist att ta in andra argument än ekonomiska.

Vad tyckte Friedman om Margaret Thatcher? Inte så mycket. De träffades några gånger och visst hade Storbritannien problem med inflation och Bank of England var inte oberoende från poli-

tiker. Men inflationen i Storbritannien hade att göra med höga löneökningstakter och strejker bland kolgruve-, hamn-, sophanterare. Thatcher hade kunnat göra Bank of England självständig, men det hade varit en reform som riskerade att spä på Storbritanniens problem. En sådan reform hade inneburit att centralbanken höjt räntan för att få ned inflationen som orsakades av höga löneökningstakter bland vissa yrkesgrupper. Höjd ränta hade slagit brett mot alla när inflationsproblemen hade sin rot hos få.

Thatcher gav sig på fackföreningarnas strejkrätt som användes var gång priserna ökade mer än lönerna. Vad Thatcher främst ville var ett slut på människors beroende av staten. Alla borde ha en årslön på banken ansåg hon. Det tyckte även Friedman.

När Friedman tog emot Nobelpriset i ekonomi (1976) var det en chilensk aktivist som skrek "Friedman go home". Bakgrunden till protesten var Friedmans besök i Chile där han träffade Augusto Pinochet under sex dagar för att diskutera Chiles ekonomiska problem. Militärdiktatorn Pinochet tog makten i en militärkupp 1973. Under Pinochets styre dödades mellan 3 000 och 30 000 motståndare.

Bakgrunden till Pinochets militärkupp var den folkvalde marxisten Salvadore Allende som bedrivit en merkan-

tilistisk politik där importerade varor skulle ersättas med inhemskt producerade varor. Allende finansierade sin politik genom att trycka pengar och när inflationen toppade 600 procent hade medelklassen ruinerats.

Att Friedman var orsak till Pinochets skräckvälde är fel. Han var där i sex dagar. Däremot kan man ifrågasätta hans omdöme. Vilken professor skulle i dag åka till Ryssland för att ge Putin råd?

Sammanfattningsvis har Jennifer Burns skrivit en lärorik bok om en av nittonhundratalets mest inflytelserika tänkare.

Det är fel att tro att Friedmans drivkraft var att återupprätta det akademiska ämnet nationalekonomi på mikroekonomisk grund. För Friedman var ekonomisk metod och teori verktyg för att främja frihet. Man skulle kunna säga att han drevs fanatiskt av denna vision. Friedman var också, med sin stora kunskap om mikroekonomiska fundamenta, en formidabel motståndare för de nationalekonomer som argumenterade mot honom. Men att ha pristeori ständigt i huvudet kan vara en nackdel. Bra akademiker håller inte monologer och dekreteringar. De lyssnar och lär. Man skulle kunna säga att pristeori gjorde Friedman tjurskallig. Friedman har gjort en stor insats inom nationalekonomin, men mänskligt framstår han ibland som naiv.